

МІЖДЕРЖАВНІ ПРИКОРДОННІ СУПЕРЕЧНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ КРАЇНОЗНАВСТВА

Розкрито суть міждержавних прикордонних суперечностей, його форми і види. Проаналізовано їх вплив на відносини між країнами світу. Розглянуто фактори, що впливають на їх виникнення та особливості їх поширення у географічному просторі.

The article deals with the origin of the concept known as interstate border contradiction, its forms and kinds. Their influence on the relations between the countries of the world are analysed. Factors of the present border conflicts and peculiarities of space manifestation of interstate disputes are scrutinized in the article.

Вступ. Постановка проблеми. Країнознавство як наука досліджує різні аспекти розвитку країн – починаючи від географічного положення, закінчуючи зв'язками з іншими країнами світу. При країнознавчому дослідженні повинні бути враховані усі особливості розвитку країни. Вагоме місце займає аналіз зовнішньої політики держави та її відносини з іншими країнами. Саме тому важливим у цьому плані є виявлення напружених відносин між країнами і дослідження причин такого стану. У сучасному світі фактором, що найчастіше призводить до загострення стосунків є наявність міждержавної суперечки або конфлікту. Серед великого різноманіття конфліктів міждержавні прикордонні суперечності існують на усіх континентах у різних формах і видах. Предметом суперечки виступають невизначена лінія кордону або прикордонна територія. Попри свій локальний характер прикордонні суперечки можуть переростати у конфлікти субрегіонального та регіонального характеру. На сьогодні саме через такі суперечності між багатьма країнами світу ще триває процес визначення кордону. У одних пар країн – не повністю демарковано кордон, а у інших – ще навіть не здійснена делімітація кордону. Така ситуація призводить до відсутності достовірної інформації щодо довжини кордону та площі державної території. Ці показники є важливими для опису загальної характеристики країни. Таким чином, дослідження міждержавних прикордонних суперечок і конфліктів з точки зору їх впливу на взаємовідносини між країнами, а також встановлення точних даних для загальної характеристики країни є актуальним аспектом під час країнознавчого вивчення країн світу.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження суперечок та конфліктів прикордонного характеру у сучасному світі проводяться як зарубіжними, так і українськими вченими. Зокрема, в працях Б. М. Клименко [1], А. Куквурях [3], Д. Прескота [4], Р. Ф. Туровського [2], С. Шарми [5] та ін. проаналізовані причини виникнення і шляхи врегулювання прикордонних конфліктів і суперечок в усьому світі. Однак жодна робота не містить комплексного дослідження міждержавних прикордонних суперечностей як політичного явища, яке має свої

особливості прояву у геопросторі. Тому **метою** даної статті є проаналізувати міждержавні суперечності прикордонного характеру як багатоаспектне явище, та його вплив на відносини між країнами світу.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- чітко окреслити теоретичний аспект дослідження: з'ясувати суть поняття, визначити форми і види міждержавних прикордонних суперечностей;
- розглянути фактори, що вплинули на виникнення прикордонних суперечок та конфліктів у світі;
- проаналізувати поширення прикордонних претензій, суперечок і конфліктів на різних континентах.

Виклад основного матеріалу. Історія створення держав має багато прикладів прикордонних суперечок, що найчастіше вирішувались за допомогою війни. Післявоєнні договори містили положення про врегулювання спірних моментів. Але разом із тим створювали нові підстави для появи конфлікту.

Сучасний розвиток держав ґрунтується на основі міжнародного законодавства. Більшість країн світу дотримуються принципів мирного вирішення конфліктів та непорушності державних кордонів. Саме тому більшість існуючих прикордонних суперечок та конфліктів розв'язуються мирним шляхом.

Міждержавні прикордонні суперечності (МПС) об'єднують у собі різноманітні спірні ситуації між сусідніми державами щодо невизначеної лінії кордону (неделімітованої чи недемаркованої) або приналежності прикордонної території, що призводить також до неіснування міждержавного кордону у цій прикордонній зоні. З теоретичної точки зору, МПС існують у чотирьох формах:

- 1) одностороння прикордонна претензія;
- 2) прикордонні розбіжності;
- 3) прикордонна суперечка;
- 4) прикордонний конфлікт [1, с. 16–30].

Дуже важливим аспектом при дослідженні МПС є передумови і фактори їх виникнення, адже знаючи причину зародження суперечності можна визначити шлях її розв'язання.

Основними факторами, які мали і мають найбільший вплив на появу нових прикордонних суперечностей є історичні та геополітичні. Вони є нерозривно пов'язані, оскільки після воєн за території більшість угод укладалися на користь геополітичних лідерів того часу або під впливом балансу сил між ворогуючими державами і таким чином, не враховувались етнічні, культурні чи релігійні особливості народів, що проживали на спірних територіях. Схожа ситуація склалася під час процесу встановлення кордонів колоніальних держав. Окрім того у багатьох випадках кордони лише делімітувалися, але не демаркувалися, тобто практичні кордони на місцевості не встановлювалися [3, с. 103–110].

У соціально-економічній групі факторів, найбільший вплив на виникнення МПС мають природно-ресурсний потенціал, особливості етнічного складу населення, політико-географічне, геополітичне та економіко-географічне положення, адміністративно-територіальний устрій та рівень розвитку господарства прикордонних територій. Джерелами суперечностей прикордонного характеру, що виникли нещодавно, є політична нестабільність держав світу та створення нових законів щодо морського права.

У практичному значенні, у різних регіонах світу існують різновиди прикордонних суперечностей, які класифікуються за певними критеріями та ознаками: за природно-географічними ознаками вони поділяються на сухопутні (гірські, пустельні та острівні), водні (річкові, озерні, морські) та секторальні; за причинами їх виникнення: територіальні (топографічні та історико-культурні), позиційні, функціональні та ресурсні [4, с. 54–59]; за масштабом охоплення: локальні, субрегіональні та регіональні; за критерієм кількості учасників: двосторонні, тристоронні та багатосторонні. за характером прояву: блискавичні, тліючі, затяжні, латентні та комплексні; за генезисом: післявоєнні, договірні, арбітражні, постколоніальні тощо.

Ця класифікація може бути доповнена ще багатьма критеріями, адже явище прикордонних суперечностей є багатоаспектним і жоден із конфліктів прикордонного характеру у світовій історії не був точною копією іншого, що відбувався раніше.

У сучасному світі МПС поширені на усіх континентах, між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Найбільше суперечок прикордонного характеру існує між країнами Африки, Азії та Латинської Америки – колишніми колоніями сучасних розвинутих держав. Наприклад, між Індією і Пакистаном суперечка щодо приналежності прикордонної території Кашмір переросла у конфлікт регіонального масштабу. У Латинській Америці саме суперечки прикордонного характеру призвели до збройних конфліктів між Еквадором і Перу, Колумбією і Венесуелою, та іншими державами. Багато країн Африки ведуть суперечки за прикордонні території, які зберегли за собою колишні метрополії: такі претензії виразив Мадагаскар на французькі острови Глорьез, Жуан-ді-Нова, Європа і Бассас-да-Індія; а Марокко – на контрольовані іспанцями Переїльські та Чафарінаські острови, о. Пеньон де Велез де ла Гомера та анклав Пеньон де Альхуцемас та ін. [2, с. 82–86]. Однак, і у Європі та Північній Америці, поряд із процесами стирання кордонів існують декілька невирішених прикордонних суперечок, зокрема між країнами колишньої Югославії. Велика кількість МПС існують у латентному стані. Вони несуть загрозу активізації, що призведе до загострення відносин між країнами.

Дуже поширеними є суперечки за прикордонні острівні території, володіння якими дасть змогу сторонам суперечки розширити межі територіального моря та виключних економічних зон. Однак варто зауважити, що досить часто води, прилеглі до спірних островів, багаті на

поклади корисних копалин. Багато науковців звертають увагу на проблему забезпеченості країн водними ресурсами. Тому можна спрогнозувати, що найбільше міждержавних суперечностей прикордонного характеру будуть виникати через наявний природно-ресурсний потенціал прикордонних територій та морів, а також за контроль над прикордонними річками та озерами.

Висновок. Таким чином, міждержавні прикордонні суперечності є одним із об'єктів дослідження країнознавства. Адже це багатоаспектне явище існує у різних формах і видах та має безпосередній вплив на стосунки між країнами світу. Щоб уникнути загострення міждержавних відносин варто попереджувати виникнення такого роду суперечностей, спрогнозувавши їх появу у майбутньому. В такому випадку, відносини між багатьма країнами світу будуть мати добросусідський характер.

- 1.Клименко Б. М. Мирное разрешение территориальных споров / Б. М. Клименко. – М.: Международные отношения, 1982. – С. 6–38.
- 2.Туровский Р. Ф. Политическая география. Учебное пособие / Р. Ф. Туровский. – Москва – Смоленск: Изд-во СГУ, 1999. – С. 82–86.
- 3.Cukwurach A. The Settlement of Boundary Disputes in International Law / A. Cukwurach. – New York, 1967. – 268 p.
- 4.Prescott J. R. Political frontiers and boundaries / J. R. Prescott. – London: Allen & Unwin, 1987. – 154 p.
- 5.Sharma S. International Boundary Disputes and International Law / S. Sharma. – Bombay, 1976. – 196 p.